
Razgovor s Matthiasom Scharerom*

PETRUŠIĆ: Professore Scharer, želio bih Vam zahvaliti na izdvojenom vremenu za ovaj razgovor koji se odvija za trajanja simpozija *Antropološka i religiozna dimenzija žrtve* što ga organizira KBF Sveučilišta u Splitu. Vi i prof. Niewiadomski predstavnici ste innsbruške teologije, koja vodi dva zanimljiva teološka projekta. Jedan je dramatska teologija i na čelu mu je prof. Niewiadomski, a drugi je komunikativna teologija i vodite ga Vi. Za početak recite nešto o komunikativnoj teologiji, njezinim glavnim idejama, uvidima i naglascima unutar teološkog diskursa.

SCHARER: Komunikativna teologija projekt je raznih sveučilišta (Tübingen, Boston, New York...) te nije samo innsbruški projekt. Polazište je da je čovjek komunikativni subjekt. A komunikacija u društvu u kojem živimo, veoma je sporna. Osobito nam mediji komunikacije pokazuju da se samo radi o ubrzanju komunikacije. Pritom se zaboravlja da način na koji komuniciramo utječe na ono što komuniciramo. U teologiji je to pitanje ortopraksije i ortodoksije. Veći dio problema danas u Crkvi nije vezan uz ortodoksiju (pravovjerje), nego se tiče načina na koji govorimo, tako da sam način komunikacije može biti heretičan, neispravan. Može se dogoditi da sadržaj potpuno bude ispravan, ali da način komunikacije bude posve kriv i tako sugovornik prima posve drugu poruku, a ne onu koju smo mu uputili. I to postaje jasniji problem kada pogledamo suvremene medije. Kako mediji mijenjaju poruku? Ni teologija u tom pogledu nije razvila osobitu osjetljivost. Mi polazimo od toga da je Bog komunikativno biće i u sebi i prema van. Stoga i istražujemo različite teorije komunikacije, počevši od M. Bubera, P. Ricoera, Habermasa, i bavimo se Židovkom Ruth Cohn koja je nedavno preminula, a preživjela je holokaust, i

* M. Scharer profesor je katehetike, religijske pedagogije i didaktike na Katoličkom fakultetu Sveučilišta u Innsbrucku; voditelj je Instituta za praktičnu teologiju i istraživačkog programa komunikativne teologije.

njezino glavno pitanje glasi: kako možemo komunicirati nakon holokausta tako da se holokaust ne ponovi?

PETRUŠIĆ: Uzevši u obzir spomenutu neosjetljivost teologije u pogledu suvremenih medija i sredstava komunikacije, koliko je klasična, tradicionalna teologija zapostavila princip inkulturacije, pa čak i inkarnacije?

SCHARER: Klasična teologija polazi od toga da postoji jedna istina koja se mora posredovati u život. Komunikativna teologija polazi s drugog stajališta. Svaka situacija komunikacije sadrži u sebi jedno teološko pitanje. Kada, primjerice, jedna skupina mladih razgovara, onda se tu nalaze duboka teološka pitanja, premda, na prvi pogled uopće ne govore o Bogu. I to se može proširiti na kulturu. Često sam bio u Indiji i tamo radio s kršćanima, muslimanima i hindusima, i pitanje glasi: kako možemo autentično živjeti kulturu u Indiji? Može li kršćanstvo naći neki jezik koji je prilagođen za tu kulturu? Postoje male kulture. Svaka obitelj ima svoju kulturu, svaki zaljubljeni par ima svoju kulturu, svaki razred svoju... i trebamo pokušati razumjeti te kulture. Isto vrijedi i za velike kulture, primjerice, za hrvatsku kulturu. Jučer sam čuo da su Hrvati bili važni za Drugi vatikanski sabor s obzirom na liturgijsku obnovu, budući da ste ovdje stoljećima smjeli slaviti liturgiju na svojem jeziku, i to je utjecalo na liturgijsku konstituciju *Sacrosantum concilium*, koja je omogućila da svi jezici i kulture uđu u Crkvu. To je jedna mala pobjeda komunikativne teologije, premda nije bilo govora o komunikativnoj teologiji.

PETRUŠIĆ: Govorite o dva načina inkulturacije, odozgo i odozdo, te se zalažete za onu koja ide odozdo prema gore. No, kakvu ulogu u tom procesu inkulturacije ima kriza inicijacije u kršćanstvo u kontekstu suvremenoga vremena i društva?

SCHARER: Igra veliku ulogu. Uzmite samo pitanje tko je čovjek, što je čovjek? Je li čovjek već od početka komunikacijsko biće koje bez drugoga ne može ni živjeti? Inicijacijski sakramenti su simboli za to da čovjek nije usmjeren samo na drugoga, nego da je usmjeren i na Boga. Kad mi mislimo komunikativnost, onda to ne mislimo na suvremen način.

Suvremena komunikacija, tj. komunikacijsko društvo želi transportirati veliku količinu podataka, primjerice, putem interneta. Inicijacija ima posve drugu važnost. To je jedan simbolički događaj, simbolička interakcija, što znači da uvijek imamo trećeg čimbenika. Simbol je uvijek otvoren za drugu dimenziju. Kada krstimo dijete, onda uvijek izričemo i ono što taj simbol znači. Ili kad mladom čovjeku podijelimo darove Duha Svetoga, krizmu, onda je Duh već djelotvoran, ali je u sakramentu još jednom na jasan, očit način izražen. Na taj način sakramenti inicijacije čine nešto što je u dubini ljudsko i božansko. To dvoje, ljudsko i božansko, ne može se dijeliti.

PETRUŠIĆ: Inicijacija uvijek upućuje na drugu dimenziju, na vertikalni odnos, a sakrament tu dimenziju i odnos uprisutnjuje. No, svjedoci smo kako taj proces inicijacije nije samo pitanje kršćanstva, nego ga pronalazimo i u nekim drugim kontekstima u sekularnom društvu. Trebaju li se kršćanstvo i teologija natjecati s tim drugim inicijacijama koje se ljudima nude i koje upućuju na neki drugi sadržaj što ga simbolički i uprisutnjuju?

SCHARER: Da. Postoje različite inicijacije, primjerice, inicijacija u potrošačko društvo, itd. Moramo prvo razmisliti kako nastaje simbol. Iz dubinske psihologije i antropologije znamo gdje su korišteni simboli u čovjeku. Znanstvenici Koholt i Merban kažu kako su simboli prijelazni objekti. Primjer: malo dijete se pita kako može preživjeti bez prisutnosti majke. Što mu daje sigurnost da može preživjeti? I ono što mu pruža tu sigurnost upravo su objekti prijelaza. Zato roditelji rabe neke zvukove ili predmete koji djetetu daju sigurnost da su oni tu, iako nisu. Možemo reći da je tako i na religioznom planu. Ti su religijski simboli bitni za identitet, slobodu i samostalnost čovjeka. Rizzuto, američka istraživačica, donijela je ovu sliku: svako dijete (od 2 do 3 godine) susreće dječjeg Boga koji vodi za ruku i crkvenog Boga. Ono što L. Boff kaže, da Bog dolazi prije misionara, očituje se upravo u toj slici. Ovaj dječji Bog koji vodi za ruku, ne ovisi o religijskoj socijalizaciji, nego ovisi o tome koliko je uspješno rano stvaranje simbola. Kada podjeljujemo sakramente inicijacije, onda moramo biti vrlo pozorni na uvjete

trudnoće, rađanja, ranog djetinjstva... Moramo biti pozorni na ekonomske i društvene probleme, na to pod kojim je uvjetima moguće dovesti dijete na svijet. Ne možemo jednostavno dijeliti sakramente, a ne imati u vidu što je u pozadini svakog čovjeka.

PETRUŠIĆ: Danas smo svjesni, da se kratko vratimo na komunikaciju, da komuniciramo svime što radimo, pokretom, šutnjom, govorenjem, slikom, stavom... Koliko je u današnjem vremenu prisutna manipulacija komunikacijom i smije li teologija manipulirati komunikacijom? Događa li se to?

SCHARER: To je upravo zadaća komunikativne teologije. Otkriti manipulacije koje poduzima sama Crkva u religioznom odgoju i manipulacije koje potrošačko društvo proizvodi. Komunikacija je ambivalentna, dvoznačna. Ona je za čovjeka nešto najblagotvornije, ali i najopasnije. I zato je potrebno kritičko istraživanje teologije jer teologija u obzir uzima još i odnos čovjeka i Boga. Komunikacijsko društvo razmišlja o tome kako biti uspješan u komunikaciji. Gospodarstvo i ekonomija također. Kako što više komunicirati u što kraćem vremenu i kako što efikasnije prenijeti informacije. S teološkoga gledišta potpuno je drugačije. Tu je pitanje kako ljudi mogu živjeti, što uopće znači živjeti s gledišta živog Boga koji je u odnosu (komunikaciji) prema njegovu narodu i čitavom čovječanstvu.

PETRUŠIĆ: Tillich je spomenuo da je uloga Crkve, time i teologije, raskrinkavanje iluzija, kako u društvu, tako i u samoj Crkvi. Ali bih se kratko osvrnuo na simpozij i temu žrtve. Imali smo priliku čuti kako dramatska teologija vidi temu i ulogu žrtve, pa me zanima koliko komunikativna teologija u žrtvi vidi moment kritike društva i Crkve?

SCHARER: Prva stvar je to da mi s dramatskom teologijom blisko surađujemo, i to upravo na pitanju žrtve, ali smo u komunikativnoj teologiji više naglasili ono "mi". Moj kolega J. Hilberath u Tübingenu razvija teologiju zajedništva, ali svako je zajedništvo problematično jer proizvodi isključenje. Što su ljudi bliže, to je veća opasnost da postoje žrtve. Govorili smo o R. Cohn, koja je preživjela holokaust i od nje smo dobili veliku osjetljivost na žrtve koje nastaju u sklopu nekih skupina,

zajednica, bile one male ili velike. Takve zajednice uvijek su dvoznačne. S jedne strane daju sigurnost, ali ujedno proizvode žrtve. S kršćanskog stajališta toga uvijek moramo biti svjesni. Ne možemo se odreći kršćanskih zajednica jer čovjeku daju identitet i sigurnost, ali moramo biti svjesni opasnosti, primjerice, prema pripadnicima drugih religija.

PETRUŠIĆ: Razgovarao sam kratko i s prof. Niewiadomskim, koji je spomenuo nešto slično, a vezano uz euharistiju kako je, naime, isključivanje ljudi, vjernika, iz euharistije veliki problem za Crkvu i da će se Crkva time morati pozabaviti u bliskoj budućnosti, upravo zato što je smisao euharistije zajedništvo ljudi među sobom s Kristom. Kako shvatiti euharistiju danas, kad imamo mnoštvo nesnalaženja s neoskolastičkim modelom i suvremenom izgubljenosti i razvodnjenošću shvaćanja euharistije?

SCHARER: Prvo, i ja mislim da su euharistija i isključivost nespojivi. U novoj se egzegizi ide za tim da se temelje euharistije traži ne samo u Posljednjoj večeri nego u cjelokupnom Isusovom životu, koji bi bio kao nekakva gozba. I dojmovi o povijesnom Isusu koje možemo pronaći u evanđeljima nisu povijesna izvješća, nego su upravo dojmovi o tom povijesnom Isusu. I jedan od najvažnijih dojmova koji je ostao od tog Isusa jest taj da on nikoga ne isključuje. A to je u suprotnosti s našom vjerskom tradicijom. Jedan vid njegovog proročkog djelovanja bila je neisključivost. I sada je pitanje što to danas znači? Na simpoziju sam pokušao ukazati da se jedan ateistički filozof, u knjizi za djecu, upravo poziva na neoskolastičku euharistijsku katehezu i namjerno stvara naturalističko krivo shvaćanje euharistije. I to tako da euharistijski simbolički događaj shvaća na način prirodoslovca. Znači, radi se o zbiljskoj krvi, o tijelu, kruhu, a on to naziva kolačićima, keksima. Vidimo da ta neoskolastička kateheza može, a ne mora, biti krivo shvaćena. Problem je ako ju želimo naturalistički krivo interpretirati. I zato s njom danas moramo biti oprezni. Moramo pronaći nove slike, koje su povezane s iskustvenim svijetom djece, ali i sa svijetom Biblije. Kada pogledamo slike u novim udžbenicima za vjeronauk u Austriji, onda su to potpuno drukčije slike.

Tu se pokazuje vid zajedništva, euharistijskog zajedništva, pokazuje se i kako nastaje kruh... Više je naglasak na simbolu. Primjerice, povezanost kruha i života. Ne samo da se odozgo ustvrđuje "To je Tijelo Kristovo", i s tim završimo, nego krećemo odozdo. Što je život i koje je značenje kruha za život? Danas u Crkvi govorimo o kruhu za život, i to znači kako svima priskrbiti kruh da mogu preživjeti, ali, s druge strane, imamo teološki i vjerski vid kruha za Život. Taj kruh treba dati ljudima.

PETRUŠIĆ: Zadržao bih se opet još malo na tom kretanju odozdo prema gore, ali bih ga smjestio unutar Crkve. Vi ste laik teolog, pa me zanima kakvo je stanje s laicima u Crkvi u Austriji. Koliko su laici uključeni i aktivni te koliko se hijerarhija oslanja na laike?

SCHARER: To je teško pitanje. Postojao je tzv. *Dijalog za Austriju*, koji je okupljao laike, svećenike i sve biskupe, i taj dijalog nije bio uspješan. Trenutno postoji skupina svećenika koji su počeli pokret neposlušnosti, koji je provokacija samim time što rabe sam taj pojam neposlušnosti. Ali tu se radi o najaktivnijim svećenicima i ta je skupina svećenika prisno povezana s narodom Božjim, s laicima. Ali već time što sam ja teolog, i što sam bio rektor Katoličkog sveučilišta u Linzu, prvi laik rektor, pokazuje da je to moguće. Na akademskom području nema više razlike između svećenika i laika. Većina mojih kolega profesora teologa nisu svećenici.

PETRUŠIĆ: Professore Scharer, hvala Vam na ovom zanimljivom razgovoru. Čuli smo zanimljive ideje, kako na simpoziju, tako i ovdje, pa se nadam da će imati odjeka unutar granica hrvatske teologije, kako one ideje iz dramske, tako i iz komunikativne teologije.

Razgovor vodio: *Bruno Petrušić*